

Əmirov Hüseyn Baloğlan oğlu
Bakı Avrasiya Universiteti

TAP VƏ TANAP LAYİHƏLƏRİ VƏ TÜRKİYƏ CÜMHURİYYƏTİ

Açar sözlər: Cənub Qaz Dəhlizi, TAP, TANAP, Azərbaycan, Türkiyə

Key words: Southern Gas Corridor, TAP, TANAP, Azerbaijan, Turkey

Ключевые слова: Южный газовый коридор, ТАП, ТАНАП, Азербайджан, Турция

3500 km uzunluğunda olan Cənub Qaz Dəhlizi(CQD) boru xətti 3 hissədən ibarətdir:

1. Cənubi Qafqaz Boru xətti;
2. Trans Anadolu boru kəməri;
3. Trans Adriatik boru kəməri. (1)

CQD Azərbaycanın Şahdəniz II yatağından çıxan qazın Türkiyə vasitəsilə Avropaya daşınmasını nəşərdə tutan bir layihədir. Xəzər hövzəsindən Avropaya doğru uzanan CQD Avropa ölkələrinin təbii qaz asılılığının aradan qaldırılması və enerji təhlükəsizliyi baxımından çox mühüm bir layihədir.

2018-ci ilin 29 mayında CQD-nın rəsmi açılışı oldu. Azərbaycanın enerji siyasətinin möhtəşəm uğuru olan CQD Azərbaycanın 1994-cü ildən həyata keçirdiyi enerji siyasətinin məntiqi nəticələrindən biri və həm uğurlu davamıdır. Açılı mərasimində çıxış edən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev çıxış edərək qeyd edib ki, “Cənub Qaz Dəhlizi Azərbaycanın liderliyi ilə həyata keçirilən, tarixi əhəmiyyətə malik, xalqımızın firəvan gələcəyini təmin edən, regionda, Avropada təhlükəsizliyin, əməkdaşlığın möhkəmlənməsinə xidmət göstərən qlobal layihədir.” (2)

CQD Avropa ölkələri qədər Türkiyənin də maraqları baxımından vacib bir layihədir. BTC, BTƏ layihələrində Türkiyə sadəcə tranzit ölkə olduğu halda CQD-da Türkiyə layihənin hər sahəsində iştirak etməkdədir. TPAO CQD layihəsində 19 faizlik paya sahibdir. CQD-nun ilk hissəsini təşkil edən Cənubi Qafqaz Boru kəməri layihəsində də TPAO 19 faizlik paya sahibdir. Beləliklə Türkiyə həm birbaşa olaraq təbii qaz istehsal edicəyi, həm də istehsal etdiyi təbii qazı öz boru xətləri vasitəsilə daşıya biləcəyi deməkdir. Hesablamalara əsasən Türkiyə Şahdəniz sahəsindən 2044-cü ilə qədər 28 milyard dollar gəlir əldə edəcəkdir. Türkiyənin 2045-ci ilə qədər boru xəttindən 27 milyard dollar gəlir əldə edəcəyi gözlənilir. (3)

İndi isə CQD-nin hissələri olan TAP və TANAP layihələrinə nəzər salaq.

1. Trans Adriatik boru kəməri (TAP)

Dünya ölkələrinin xarici siyasətində enerji siyasəti xüsusi yer tutur. Avropa birliyi ölkələri də artan enerji tələbatını ödəmək üçün öz enerji ehtiyatları məhdud olduğu üçün müxtəlif qaynaqlar və bu qaynaqlara çıxış yolları axtarmaqdadır. AB ölkələrində enerji istehlakını araşdırdıqda neft və kömürə nisbətən təbii qaza tələbat daha çoxdur. Təbii qaz idxalı baxımından İttifaq ölkələri Rusiyadan asılıdır. Rusiya ilə son illərdə Gürcüstanda, Krımda yaranan müəyyən problemlər nəzərə alaraq Avropa dövlətləri təbii qaz baxımından çeşidliliyi artırmaq istəməkdədir. Bu məqsədlə bir sıra enerji layihələri həyata keçirilməkdədir. Bu layihələrdən biri də TAP layihəsidir.

TAP boru kəməri layihəsi Yunanıstan-Türkiyə sərhəddindən Yunanıstan, Albaniya və Adriatik dənizindən keçməklə İtaliyaya uzanan və “Snam Rete Gas” şəbəkəsinə birləşən qaz boru kəmərinin layihələndirilməsindən, tikintisindən və istismarından ibarətdir. TAP layihəsi Azərbaycanın təbii qaz ehtiyatlarının Avropa bazarlarına daşınması üçün ən qısa və birbaşa yol olaraq seçilmişdir. TAP boru kəmərinin Yunanıstanda yerləşən hissəsi 550 kilometr uzunluğa malikdir. TAP boru kəmərinin Albaniyada yerləşən hissəsi Korça bölgəsində Yunanıstanla sərhəddə 215 kilometr uzunluğa malikdir. Adriatik dənizində isə Albaniya sərhəddindən dənizin dibilə İtaliya sahilinə doğru 105 kilometrdir. Boru kəmərinin 8 kilometri isə İtaliya ərazisində yerləşir.

Layihənin sərmayədarları SOCAR, Snam, BP, Fluxys, Enagas və Axpo şirkətləridir. Layihənin inşasına 2016-cı ildə başlanmışdır və TAP rəsmi saytının 2019-cu ilin yanvar ayının sonuna əsasən verdiyi məlumata görə hazırda layihənin 85.2 faizi tamamlanmışdır. TAP-ın ilkin periodda daşıma gücü 10 milyard kubmetr olaraq hesablanmışdır. Gələcəkdə iki əlavə kompressor stansiyası quraşdırılmaqla ötürmə gücünü iki qat, yəni 20 milyard kubmetrədək artırmaq mümkündür. Layihə keçdiyi yerlərin ətraf mühitinə və sosial həyatına minimum mənfi təsir etməklə həyata keçirilməkdədir. (4)

TAP Xəzər regionu neftinin Avropaya daşınmasını nəşərdə tutan Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin Avropaya bağlantısını təşkil edir. İtaliya vasitəsilə TAP ilə bir çox Mərkəzi və Qərbi Avropa ölkələri öz

enerji ehtiyaclarının bir hissəsini təmin edirlər. TAP layihəsi həm tranzit ölkələr, həm ixracatçı, həm də idxalatçı ölkələr üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir.

TAP layihəsi ilə Azərbaycan qazı ilk dəfə birbaşa olaraq Avropa bazarlarına çıxarılacaqdır. Bu Azərbaycan üçün iqtisadi və siyasi baxımdan çox əhəmiyyətlidir. TAP layihəsi Azərbaycan üçün dünya enerji bazarlarına çıxış imkanıdır. TAP vasitəsilə xüsusilə İtaliya və Yunanıstanla eyni zamanda birbaşa ticarət əlaqələrini genişləndirməkdədir. TAP layihəsi Avropa ölkələrinin enerji idxalının şaxələndirilməsində vacib bir layihədir.

2. Trans Anadolu boru kəməri (TANAP)

TANAP layihəsinin Türkiyə üçün xüsusiyyəti TANAP-ın rəsmi saytında belə yazılır: “Türkiyənin gücünə güc qatacaq layihə”. Türkiyə ilə Azərbaycan bu günə qədər müvəffəqiyyətlə həyata keçirdikləri layihəyə daha birini əlavə etdilər: TANAP. (5)

TANAP layihəsi nəinki Şahdəniz yatağından, eyni zamanda Azərbaycan ərazisindəki digər yataqlardan da hasil ediləcək qazın nəqli potensialına görə əhəmiyyətli iqtisadi və siyasi dəyərə malikdir. TANAP-ın təməlqoyma mərasimi 17 mart 2015-ci il tarixində keçirilmişdir. Uzunluğu 1804 kilometr olan boru kəmərinin ilkin nəql qabiliyyəti 16,2 milyard kubmetrdir. İllik nəql qabiliyyəti 30,7 milyard kubmetrədək artırıla bilər. (6)

26 iyun 2012-ci ildə “Azərbaycan Respublikası hökuməti və Türkiyə Respublikası hökuməti arasında Trans Anadolu təbii qaz boru kəməri sisteminə dair” Saziş imzalanmış və hər iki dövlətin qanunverici orqanları sazişi ratifikasiya etmişlər. (7)

7 milyard dollar dəyərində olan bu anlaşmaya əsasən Şahdəniz II yatağından çıxarılan 16 milyard kubmetr qazın Türkiyəyə çatdırılması nəzərdə tutulur. Bu qazın 6 milyard dolları ölkənin daxili tələbatını ödəmək üçün, 10 milyard kubmetri isə Türkiyə üzərindən Avropa bazarına çıxarmaq üçün nəzərdə tutulur. İmza mərasimindən sonra hər iki dövlətin başçıları çıxış etmişlər. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev qeyd edib ki, TANAP yalnız Türkiyə-Azərbaycan layihəsidir və iki ölkənin gücü, maddi və texniki imkanları ilə icra olunacaqdır. Həmçinin qeyd edib ki, “Bu kəmərin yüzilliklər boyu maraqlarımızı təmin edəcəkdir.” Türkiyənin Baş naziri Recep Tayyip Erdoğan imzalanma mərasimindən sonra qeyd edib ki, “Bu layihə Türkiyə ilə Azərbaycan arasındakı strateji əlaqələri dərinləşdirməklə yanaşı, Azərbaycanla Avropa arasında Türkiyə üzərindən “təbii bir bağ” təmin edəcəkdir.” (8)

2018-ci il iyunun 12-də Türkiyənin Əskişəhər şəhərində TANAP layihəsinin açılış mərasimi keçirilmişdir.

Açılışda Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev, Türkiyə prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan, Ukrayna prezidenti Pyotr Poroşenko, Serbiya prezidenti Aleksandr Vuçiq, Bolqarıstanın baş naziri Boyko Borisov, Şimali Kipr lideri Mustafa Akıncı, BP şirkətinin baş icraçı direktoru Robert Dadli, müxtəlif ölkələrdən nazirlər, enerji şirkətlərinin rəhbərləri iştirak edib. Azərbaycan Respublikasının prezidenti amılış mərasimində çıxışında qeyd edib ki, “TANAP yeddi ölkəni, bir çox şirkətləri birləşdirir. Cənub Qaz Dəhlizinin ayrılmaz hissəsi olan TANAP bu gün və gələcəkdə enerji təhlükəsizliyi məsələlərinin həlli üçün əvəzolunmaz infrastruktur layihəsidir... Əgər işimizin əvvəlində - 2000-ci illərin əvvəllərində Azərbaycan-Gürcüstan-Türkiyə üçtərəfli əməkdaşlıq formatı yaranmışdısa, bu gün 7 ölkə bu layihədə iştirak edir. Daha üç ölkə bizim gələcək tərəfdaşlarımız kimi bu layihədə iştirak edəcəkdir.” Türkiyənin prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan isə TANAP layihəsinin açılışının bölgə üçün mühüm bir addım adlandırır. O qeyd edib ki, “Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin bel sümüyü olan və enerjinin “İpək yolu” adlandırılan TANAP-ın açılışı reallaşdırılır. ...Layihənin gerçəkləşməsi Türkiyə ilə Azərbaycan arasında qarşılıqlı etimada söykənən əlaqələr sayəsində mümkün olub.” (9)

Nəticə

TAP layihəsi Türkiyənin bölgədə Avropa dövlətləri ilə əlaqələrini sıxlaşdıran, onun Avropa üçün əhəmiyyətini artıran bir layihədir. TAP layihəsi Türkiyənin Cənubi Qafqaz üçün əhəmiyyətini artıran bir layihədir. Türkiyə bu layihə ilə mühüm iqtisadi gəlirlər əldə etməklə bərabər Cənubi Qafqazda nüfuz uğrunda rəqabətdə də mühüm bir üstünlük əldə etməkdədir.

Türkiyə dünyanın ən çox enerji ehtiyatlarının toplandığı Orta Şərqi və Xəzər hövzəsindən Avropaya neft və təbii qazın daşınması üçün strateji baxımdan ən vacib yollardan birinin üzərində yerləşir. Bu istiqamətdə həyata keçirilən layihələrdən biri də Türkiyənin də iştirak etdiyi və Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin Türkiyə hissəsini təşkil edən TANAP layihəsidir. TANAP təbii qaz idxalını ən çox Rusiyadan təmin edən Türkiyəyə alternativ bir yol yaratmaqla bərabər, eyni zamanda enerji təhlükəsizliyi, sabit qaz ilə təmin edilməsi baxımından da vacib bir layihədir.

Ədəbiyyat:

1. British Petroleum rəsmi saytı: http://www.bp.com/tr_tr/turkey/hakk_m_zda/bp-tuerkiye/shah_deniz_turkey.html
2. A.Əkbərov, Cənub Qaz Dəhlizi: Enerji Əməkdaşlığında yeni mərhələ. http://www.elibrary.az%2Fdocs%2Fjurnal%2Fjrn2018_419.pdf
3. E. Axundzadə, “Analiz: TANAP Türkiyəyə Hem Ekonomik Hem Politik Fayda Sağlıyır”, Enerji Enstitüsü, <http://enerjiinstitutusu.com/2016/03/24/analiz-tanaprojesi-turkiyeye-hem-ekonomik-hem-politik-fayda-sagliyor>
4. TAP project progress: <https://www.tap-ag.com/pipeline-constuction/project-progress>
5. TANAP rəsmi saytı: <https://www.tanap.com>
6. Cənub Qaz dəhlizi rəsmi saytı: Trans Anadolu Boru Kəməri (TANAP): <https://www.sgc.az/az/layihe/tanap>
7. Azərbaycan təbii qazının dünya bazarına Cənub Qaz Dəhlizi vasitəsilə nəqli ilə əlaqədar tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri. № 15. 29 oktyabr 2013-cü il.
8. İ. Qasımlı, Azərbaycan prezidenti İlham Əliyev və Türkiyənin baş naziri Recep Tayyip Erdoğan Trans Anadolu təbii qaz kəməri-TANAP müqaviləsini imzalayıb: https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan/2012/06/120627_tanap_turkey_azerbaijan
9. Amerikanın səsi: Tanap qaz kəmərinin açılışı olub: <https://www.amerikaninsesi.org/a/enerji/4435851.html>

The importance of the projects TAP and TANAP for Turkey

Summary

In the article the importance of the projects TAP and TANAP for Turkey is surveyed. In the article the highlights related to energy security of Turkey are reflected. Main attention is paid to Southern Gas Corridor. TAP and TANAP projects are investigated as international projects. Geostrategic and economic aspects of these projects are surveyed. The importance of the projects TAP and TANAP for Azerbaijan has been investigated in the article as well. Extra opportunities by the projects TAP and TANAP for Turkey are also examined in the article.

Значение проектов ТАП и ТАНАП для Турции.

Резюме

В данной статье рассматривается значение проектов ТАП и ТАНАП для Турции. В статье нашли свое отражение некоторые моменты энергетической безопасности Турции. Главное внимание уделено проекту Южный Газовый коридор. Как международные рассмотрены проекты ТАП и ТАНАП. Было уделено внимание экономическим и геостратегическим аспектам этих проектов. В статье также изучено значение этих проектов и для Азербайджана, а также нашли свое отражение дополнительные возможности, предоставленные Турции в ходе этих проектов.

Rəyçi: s.f.d. C.X. Cahangirli